

## ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

### ELECTRONIC JUSTICE IN MARTIAL LAW: REGULATORY AND LEGAL ASPECT

Курінний Є.В., д.ю.н., професор,  
професор кафедри конституційного та адміністративного права  
*Запорізький національний університет*

Колпаков В.К., д.ю.н.,  
професор завідувач кафедри конституційного та адміністративного права  
*Запорізький національний університет*

Євтушенко Д.С.,  
доктор філософії у галузі права (PhD),  
старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права  
*Запорізький національний університет*

У статті досліджено нормативно-правові засади функціонування електронного правосуддя в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. Показано, що повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України з 24 лютого 2022 р. актуалізувала потребу в забезпеченні безперервності здійснення правосуддя та реального доступу до суду, що зумовило інтенсивну експлуатацію вже створеної до війни інфраструктури Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, зокрема підсистем «Електронний суд», «Електронний кабінет» та відеоконференцв'язку. На основі аналізу Конституції України, галузевих законів, процесуального законодавства та підзаконних актів окреслено зміст ключових нормативних приписів, які забезпечують подання процесуальних документів в електронній формі, електронну ідентифікацію учасників, обмін електронними документами та дистанційну участь у судових засіданнях. Обґрунтовано, що попри наявність суттєвого правового підґрунтя, регулювання електронного правосуддя залишається фрагментарним і недостатньо узгодженим, особливо з огляду на виклики воєнного стану. Виокремлено основні проблеми: відсутність єдиного кодифікованого акта про електронне правосуддя, прогалини у врегулюванні процесуальних гарантій дистанційної участі, неоднозначність наслідків технічних збоїв для процесуальних строків, посилення цифрової нерівності між учасниками процесу, а також недостатня деталізація вимог до кібербезпеки та захисту персональних даних у межах ЄСІТС. Запропоновано напрями вдосконалення законодавства, серед яких – ухвалення спеціального закону про електронне правосуддя, уточнення процесуальних норм щодо відеоконференцій, посилення нормативних гарантій кібербезпеки, урахування соціального виміру цифровізації судочинства. Зроблено висновок, що саме електронні інструменти за умов триваючої збройної агресії здатні забезпечити стійкість і гнучкість судової системи за умови належного нормативного забезпечення та дотримання стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і практики ЄСПЛ.

**Ключові слова:** електронне правосуддя, воєнний стан, ЄСІТС, електронний суд, відеоконференція, доступ до правосуддя, кібербезпека.

The article examines the regulatory and legal principles of the functioning of electronic justice in Ukraine under the legal regime of martial law. It is shown that the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine since February 24, 2022 has actualized the need to ensure the continuity of the administration of justice and real access to the court, which led to the intensive operation of the infrastructure of the Unified Judicial Information and Telecommunications System, which was already created before the war, in particular the subsystems «Electronic Court», «Electronic Cabinet» and video conferencing. Based on the analysis of the Constitution of Ukraine, sectoral laws, procedural legislation and by-laws, the content of key regulatory provisions that ensure the submission of procedural documents in electronic form, electronic identification of participants, exchange of electronic documents and remote participation in court sessions is outlined. It is substantiated that, despite the presence of a significant legal basis, the regulation of e-justice remains fragmented and insufficiently coordinated, especially given the challenges of martial law. The main problems are identified: the lack of a single codified act on e-justice, gaps in the regulation of procedural guarantees of remote participation, the ambiguity of the consequences of technical failures for procedural deadlines, the increase in digital inequality between participants in the process, as well as insufficient detailing of requirements for cybersecurity and personal data protection within the EUIITS. Directions for improving legislation are proposed, including the adoption of a special law on e-justice, clarification of procedural norms regarding videoconferencing, strengthening regulatory guarantees of cybersecurity, and taking into account the social dimension of the digitalization of judicial proceedings. It is concluded that it is electronic tools under conditions of ongoing armed aggression that are capable of ensuring the stability and flexibility of the judicial system, provided that they are properly regulated and comply with the standards of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the practice of the ECHR.

**Key words:** electronic justice, martial law, EUIITS, electronic court, video conference, access to justice, cybersecurity.

**Постановка проблеми.** Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України з 24 лютого 2022 р. актуалізувала проблему забезпечення безперервного здійснення правосуддя та доступу до суду в умовах воєнного стану. Одним із ключових інструментів стало електронне правосуддя, яке, спираючись на вже створену до війни інфраструктуру Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), дозволило мінімізувати фізичні контакти учасників процесу, забезпечити дистанційну участь та електронний документообіг. Водночас інтенсивне використання цифрових рішень в екстремальних умовах висвітлює низку нормативно-правових прогалин і колізій. Зокрема йдеться про нечіткість статусу електронних доказів, порядок підтвердження особи учасника процесу під час участі у судовому засіданні в режимі відеоконфе-

ренції, різний підхід судів до обчислення процесуальних строків у разі технічних збоїв у роботі підсистем ЄСІТС [1]. Додатковим викликом є нерівномірний рівень технічної та цифрової спроможності учасників процесу, що породжує ризики звуження фактичного доступу до правосуддя для окремих категорій осіб, насамперед внутрішньо переміщених осіб та мешканців прифронтових територій. У цих умовах особливої ваги набуває комплексне наукове осмислення нормативно-правового регулювання електронного правосуддя в Україні, виявлення його прогалин і суперечностей, а також вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства з урахуванням стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики ЄСПЛ.

**Стан наукової розробки проблеми.** Питання електронного правосуддя в Україні вже понад десятиліття перебу-

вають у центрі уваги вітчизняної правової доктрини. У працях Н. В. Кушакової-Костицької обґрунтовано поняття електронного правосуддя, окреслено його місце в системі електронного урядування та проаналізовано зарубіжний досвід упровадження цифрових технологій у судову діяльність [2, с. 103-109]. Значний внесок у теоретичне осмислення правових засад електронного правосуддя зроблено О.П. Кучинською та В. С. Мальцевою, які дослідили принципи, джерела правового регулювання та базові підходи до розмежування електронних процесуальних форм [3]. В.А. Бондаренко та Н.О. Пустова розглядають електронне правосуддя крізь призму європейських стандартів, практики ЄСПЛ і вимог до «суду, встановленого законом», акцентуючи на необхідності узгодження українських цифрових реформ із європейським правовим простором [4].

Окремий масив досліджень присвячено впровадженню та функціонуванню Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Р. В. Шаповал і В. О. Пономаренко аналізують ЄСІТС як технологічну платформу електронного суду, виокремлюють її структурні елементи та основні виклики реалізації [5]. Ю. Георгієвський зосереджується на організаційно-правових моделях розроблення ЄСІТС та порівнює залучення державного й приватного секторів до її створення [6]. І. Б. Факас досліджує поетапне впровадження окремих підсистем ЄСІТС у цивільне судочинство [7]. Л. М. Ніколенко розглядає електронне правосуддя як інструмент підвищення ефективності судового розгляду, а О. В. Кузьменко та Г. В. Складенко аналізують сучасний стан технічного забезпечення електронного правосуддя в Україні [8].

На проблемах впровадження електронного правосуддя, зокрема питаннях цифрової нерівності та організаційних бар'єрів, акцентує увагу О.В. Плєсканка.

Безпосередньо вплив воєнного стану на цифровізацію судочинства почали системно досліджувати лише останніми роками. Д. С. Тихонова аналізує реалізацію електронного адміністративного судочинства в умовах воєнного стану, вказуючи на трансформацію розуміння електронного суду та специфіку доступу до правосуддя в екстремальних умовах [9]. А. Малоок і К. Шаповалова розглядають можливості застосування цифрових технологій у цивільному судочинстві в умовах війни, тоді як О.Н. Владиків, К.В. Білоусов та А.В. Кісіль простежують вплив війни на електронне цивільне судочинство та окреслює його повоєнні перспективи [10]. О. А. Терех зосереджується на сучасних викликах здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану, серед яких важливе місце посідають проблеми функціонування електронних сервісів судової влади.

Разом із тим більшість названих праць або стосуються електронного правосуддя загалом, або фрагментарно торкаються окремих процесуальних чи організаційних аспектів його реалізації під час війни. Комплексний аналіз саме нормативно-правового забезпечення електронного правосуддя в умовах воєнного стану, включно з оцінкою узгодженості актів різної юридичної сили, все ще перебуває на стадії формування, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

*Метою статті* є здійснення аналізу нормативно-правових засад функціонування електронного правосуддя в Україні під час воєнного стану, з'ясувати їх відповідність конституційним гарантіям права на справедливий суд, окреслити основні проблеми правового регулювання та можливі напрями його вдосконалення.

**Виклад основного матеріалу.** Нормативною підставою для становлення та функціонування інституту електронного правосуддя в Україні виступають передусім конституційні гарантії права на судовий захист (ст. 55 Конституції України) та права на справедливий суд, зміст яких розкривається й конкретизується у практиці Європейського суду з прав людини. Їх подальша деталі-

зація та інституційно-процесуальне оформлення здійснюється на рівні галузевого законодавства, насамперед Закону України «Про судоустрій і статус суддів», процесуальних кодексів, Закону України «Про електронні довірчі послуги», а також низки спеціальних нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти застосування цифрових технологій у сфері здійснення правосуддя.

Системоутворюючу роль відіграє Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, у складі якої від 5 жовтня 2021 р. офіційно функціонують підсистеми «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистема відеоконференцз'язку. Вони забезпечують подання процесуальних документів в електронній формі, обмін документами між судом і учасниками, а також дистанційну участь у засіданнях.

Нормативною основою функціонування відповідних сервісів виступають, зокрема, Положення про ЄСІТС, а також локальні нормативні акти Державної судової адміністрації України та Ради суддів України, якими деталізовано порядок реєстрації та використання електронних кабінетів, застосування кваліфікованого електронного підпису, організацію маршрутизації електронних документів у межах судової інформаційної системи. Доступ користувачів до підсистем електронного правосуддя забезпечується через державну систему електронної ідентифікації [id.court.gov.ua](http://id.court.gov.ua) із використанням кваліфікованого електронного підпису або засобу електронної ідентифікації «Дія. Підпис», що гарантує належну автентифікацію учасників та юридичну значущість вчинюваних ними процесуальних дій.

Важливе значення мають також положення процесуальних кодексів, якими передбачено можливість подання процесуальних документів в електронній формі, надсилання судових повісток та інших процесуальних повідомлень через офіційні електронні адреси, а також участі учасників процесу в судових засіданнях у режимі відеоконференції. Сукупність зазначених норм формує нормативний базис електронного правосуддя, функціональна спроможність якого з початком повномасштабної збройної агресії була фактично апробована в умовах форс-мажорних обставин воєнного стану.

Правовий режим воєнного стану в Україні визначається Законом України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12.05.2015 р., що встановлює можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод, але не передбачає повного скасування права на судовий захист [11; 12]. Органи судової влади продовжують функціонувати, забезпечуючи реалізацію права на справедливий суд з урахуванням особливих умов.

У період дії воєнного стану електронне правосуддя набуває особливого значення як інструмент забезпечення безперервності здійснення правосуддя у випадках, коли фізична присутність учасників у залі суду є небезпечною або фактично неможливою. Збереження можливості звернення до суду в електронній формі, подання заяв, скарг, процесуальних документів через підсистему «Електронний суд», а також участі в засіданнях дистанційно є важливою гарантією доступу до правосуддя для внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, осіб з тимчасово окупованих територій.

Водночас воєнний стан актуалізував питання балансу між оперативністю та безпекою електронних сервісів, з одного боку, і дотриманням процесуальних гарантій – з іншого. Зокрема, зросло навантаження на інформаційні судові системи, збільшилася вразливість до кіберзагроз, а також виникла потреба в адаптації окремих процесуальних норм до умов масового використання дистанційних форматів.

Норми процесуального законодавства України ще до початку повномасштабної збройної агресії містили положення, які передбачали можливість участі сторін у судо-

вому засіданні в режимі відеоконференції як у приміщенні іншого суду, так і (після внесення відповідних змін) поза межами суду із використанням власних технічних засобів учасників процесу. В умовах запровадження воєнного стану зазначені норми набули фактично універсального характеру, оскільки забезпечили можливість продовження розгляду судових справ навіть за наявності суттєвих обмежень свободи пересування, загроз життю та здоров'ю учасників процесу, а також у ситуаціях, коли їх фізична присутність у залі судового засідання є об'єктивно неможливою.

Підсистема відеоконференцій зв'язку ЄСІТС інтенсивно доопрацьовувалася вже під час війни: з березня 2022 р. було впроваджено спрощені механізми підключення та публічні онлайн-трансляції судових засідань, а з квітня 2022 р. – функціонал надсилання документів до електронних кабінетів інших учасників із фіксацією доставки [13]. Такі нововведення суттєво розширили можливості дистанційної комунікації в межах процесу. Суди та органи суддівського врядування регулярно надають роз'яснення щодо порядку участі в засіданнях у режимі відеоконференції, акцентуючи на необхідності завчасної подачі відповідних заяв, належній ідентифікації особи, перевірці технічної готовності [14].

Водночас судова практика демонструє, що суди досить обережно застосовують дистанційний формат, зокрема у кримінальному провадженні, прагнучи зберегти баланс між публічністю процесу, правом на захист і міркуваннями безпеки.

Інтенсивне використання електронних судових сервісів у період воєнного стану виявило низку нормативних проблем.

По-перше, чинне законодавство фрагментарно регулює електронне правосуддя. Норми, що стосуються електронних документів, підписів, електронних кабінетів, відеоконференцій, «розкидані» між різними законами, підзаконними актами та процесуальними кодексами. Відсутній єдиний кодифікований акт, який би комплексно врегулював електронне правосуддя, включаючи особливості його функціонування в умовах воєнного стану.

По-друге, практика воєнного часу показала вразливість судових ІТ-систем до технічних збоїв та кіберзагроз. Повідомлення ДП «Інформаційні судові системи» про тимчасову недоступність електронного суду й електронного кабінету у зв'язку з технічними роботами засвідчують, що стабільність цих сервісів потребує додаткового нормативного й організаційного забезпечення, у тому числі визначення чітких правил фіксації технічних збоїв та їх впливу на процесуальні строки [15].

По-третє, електронне правосуддя під час війни заострило проблему «цифрової нерівності». Не всі учасники процесу мають належний доступ до Інтернету, техніки або достатній рівень цифрової грамотності, що ставить їх у гірше становище порівняно з більш «цифрово підготовленими» суб'єктами. Хоча платформа «Електронний суд» орієнтована на спрощення доступу до правосуддя, фактично вона повноцінно працює для тих, хто володіє необхідними технічними й правовими навичками.

По-четверте, актуальним залишається питання інформаційної безпеки та захисту персональних даних учасників процесу, зокрема військовослужбовців, свідків, потерпілих. Нормативне регулювання в цій сфері здебільшого загальне й не враховує специфіку воєнного стану та підвищених ризиків для конфіденційної інформації.

Разом із тим спостерігається поступове вдосконалення внутрішніх актів судової влади, що регулюють використання інформаційних систем. Так, нова редакція Поло-

ження про автоматизовану систему документообігу суду [16], яка набула чинності у квітні 2025 р., передбачає оновлені підходи до реєстрації та руху електронних документів, інтеграції з ЄСІТС тощо, що також впливає на організацію електронного правосуддя.

З огляду на отриманий під час війни досвід доцільним видається кілька ключових напрямів розвитку нормативного регулювання електронного правосуддя.

По-перше, актуальним є ухвалення окремого комплексного закону про електронне правосуддя, який би визначав принципи, інститути та стандарти електронних судових процедур, передбачав особливості їх здійснення в умовах надзвичайних і воєнного станів, а також співвідношення електронної та паперової форм процесуальних дій.

По-друге, потребує подальшої деталізації процесуальне регулювання дистанційної участі в судових засіданнях: підстави та критерії дозволу чи відмови у відеоконференції, порядок підтвердження особи, фіксація технічних перешкод, гарантії реалізації права на захист. Важливо уникнути як невинновданого формалізму, так і зловживання дистанційним форматом.

По-третє, необхідно посилити гарантії кібербезпеки та захисту персональних даних у межах ЄСІТС, наблизивши національне регулювання до європейських стандартів, а також нормативно закріпити процедури реагування на інциденти інформаційної безпеки.

По-четверте, слід врахувати соціальний вимір електронного правосуддя – розширити безоплатні освітні програми для громадян і адвокатів, забезпечити доступні інструкції щодо користування електронним судом, передбачити можливі механізми підтримки осіб, які не мають технічної можливості звернутися до суду в електронній формі.

**Висновки.** Електронне правосуддя в умовах воєнного стану в Україні стало одним з ключових інструментів забезпечення безперервності здійснення правосуддя та реалізації права на справедливий суд. Наявна до початку повномасштабної агресії нормативна та технічна база – ЄСІТС, електронний суд, відеоконференції – дозволила оперативно адаптувати судову систему до нових викликів.

Разом із тим воєнний стан виявив низку нормативно-правових проблем: фрагментарність регулювання електронних процедур, відсутність єдиного кодифікованого акта про електронне правосуддя, недостатню деталізацію процесуальних гарантій дистанційної участі, вразливість ІТ-інфраструктури до технічних збоїв і кіберзагроз, а також посилення цифрової нерівності між учасниками процесу.

Подальший розвиток електронного правосуддя в Україні має ґрунтуватися на комплексному перегляді нормативної бази, збалансуванні вимог безпеки, ефективності та доступності, а також на запозиченні кращих європейських практик цифрової трансформації судової влади. В умовах триваючої збройної агресії саме електронні інструменти здатні забезпечити гнучкість і стійкість судової системи, водночас не підірвавши фундаментальних процесуальних гарантій. З огляду на це доцільним є посилення інституційної спроможності органів судової влади у сфері кібербезпеки, унормування стандартів електронної ідентифікації та автентифікації учасників процесу, а також системне врахування фактору цифрової доступності при плануванні подальших етапів цифровізації судочинства. Особливої уваги потребує вироблення сталих підходів до функціонування електронного правосуддя в умовах надзвичайних правових режимів, що дозволить мінімізувати правову невизначеність і забезпечити прогнозованість судової практики.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

2. Кушакова-Костицька Н.В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 103-109.
3. Кучинська О. П., Мальцева В. С. Правові засади електронного правосуддя. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 24–28
4. Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Теоретико-правові питання електронного правосуддя в інформаційному суспільстві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Юридична*. 2017. Вип. 2. С. 154–162.
5. Шаповал Р. В., Пономаренко В.О. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система : реальність і виклики сьогодення. *Право та інновації*. 2019. № 1 (25). С. 23-29
6. Георгієвський Ю. Суб'єкти розроблення ЄСІТС: переваги і недоліки залучення державних та приватних підприємств. *Часопис Київського університету права*. 2020. №2. С. 180-185
7. Факас І. Б. Поетапне впровадження Єдиної судово-інформаційної телекомунікаційної системи та її окремих підсистем (модулів) у цивільне судочинство. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 28 / голов. ред. Ю. В. Цуркан-Сайфуліна ; МОН України, НУ «ОЮА». Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 129-136.
8. Ніколенко Л.М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 71. С. 338-341.
9. Тихонова, Д. С. Реалізація в умовах воєнного стану електронного адміністративного судочинства. *Соціальне право*. 2022. № 4. С. 80-85. -
10. Владикін О.Н., Білоусова К.В., Кісіль А.В. Роль цифрових технологій у здійсненні цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2023. Т. 4, № 34. С. 349–360.
11. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
12. Drozd O., Dorokhina Yu., Leheza Yu., Smokovych M., Zadyraka N. Cassation filters in administrative judicial procedure: a step in a chasm or a novel that Ukrainian society expected? *Amazonia investiga*, 2021. № 10. P. 222–232.
13. Цифрова трансформація правосуддя: як Україна створює сучасну судову систему. URL.: <https://court.gov.ua/press/news/1723745/>
14. Роз'яснення учасникам судових справ щодо участі в судових засіданнях в режимі відеоконференції. URL.: <https://nv.zt.court.gov.ua/sud0616/pres-centr/general/1829244/>
15. У вихідні не працюватимуть електронні судові сервіси. URL.: <https://unba.org.ua/news/10524-u-vihidni-ne-pracyuvatimut-elektronni-sudovi-servisi.html>
16. Рішення Ради суддів України від 6 березня 2025 року №7. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr007414-25#n5>

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025  
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.10.2025  
Дата публікації: 29.10.2025